

Patyi András

HITVALLÁS ÉS ALAPTÖRVÉNY
ISMÉTELT GONDOLATOK A NEMZETI HITVALLÁS
ÉRTÉKRENDELKEZÉSEIRŐL

I.

1. Magyarország Alaptörvényének minden bizonnyal különös és különleges alkotórésze annak meglehetősen terjedelmes preambuluma, a Nemzeti hitvallás.¹ Több szempontból olyannyira különleges, sőt rendhagyó is, hogy egy jelentős szerzőgárda méltónak és arra érdemesnek tartotta, hogy külön kötetben értékelje annak egyes sorait. Egy sajátos alkotmányrész-kommentár született így, egy olyan könyv, amelyben a magyar Alaptörvény Nemzeti hitvallásának egyes mondatait magyarázó, értelmező *tanulmányok* találhatók, olyan írások, amelyek az értelmezés, a magyarázat elősegítése céljából a Nemzeti hitvallást szinte mondatról mondatra egy *háttér elé állítják*, elvi, elméleti vagy éppen történeti háttér elé.² Ez természetesen nem volt egyszerű feladat, nemcsak azért, mert a Hitvallást mint az Alaptörvény bevezető részét³ elsősorban az Alkotmánybíróságnak szabad és kell értelmeznie, hanem azért is, mert az, amint azt Takács Albert a kötetben szereplő tanulmánya⁴ elején megállapítja:

„[N]em egyszerűen az Alaptörvény preambuluma, hanem a *rendszerváltás alapdokumentuma*, a politikai közösség identitásának megfogalmazása és nyilvánítása. Része az Alaptörvénynek, de tartalmi és stílári tekintetben el is különül tőle. Olyan alapértékek foglalata, amelyek elismerésében a közösségnek egyetértésre kell jutni.”

¹ Ez a rövid írás a *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról* című kötet szerkesztői bevezetésének alapján, annak továbbgondolásával készült.

² PATYI 2019.

³ 43/2012. (XII. 20.) AB határozat, Pokol Béla alkotmánybíró különvéleménye.

⁴ TAKÁCS 2019.

A kommentár megjelenése után néhány év elteltével érdemesnek tartottam a kérdés ismételt, egyúttal az újabb alkotmánybírószági gyakorlatot is megemlítő áttekintését.

2. A Hitvallás tehát sokkal *több, mint preambulum*, amelyben a formális tagolás és számozás hiánya ellenére a kijelentések mégis egyfajta csoportosításban tárnak az olvasó elé. Már azzal is bajban vagyunk, hogy a Nemzeti hitvallást alkotó *szövegek* (az előbb a teljesen semleges „egyes mondatai” kifejezést használtam) végül is hogyan *nevezendők*.

Mára leginkább hivatalos elnevezésnek a *fordulat* kifejezés tűnik,⁵ legalábbis a többségi határozatok alapján. A közvetlenül az Alaptörvény hatálybalépése után meghozott egy-két alkotmánybírószági határozatban még néhányszor előfordul a *tézis* kifejezés,⁶ és bár maga az Alaptörvény nem számozza e „fordulatokat”, „téziseket”, egyes alkotmánybírói különvéleményekben azok számmal jelennek meg. Sőt a számozásban és a számokban is van némi eltérés, hiszen többször előkerül a 26-os szám,⁷ de van, ahol 27 tézistről tesznek említést, kiemelve, hogy a 27. tézis a nemzeti együttműködésről szól.⁸

Az egységes számozást az sem könnyíti, hogy a kihirdetés óta a Nemzeti hitvallás szövegét is módosította, kiegészítette az alkotmányozó hatalom.⁹ A számozás egyébként a szakirodalomban sem egységes.¹⁰

⁵ Például 26/2013. (X. 4.) AB határozat, Indokolás [186]; 3/2019. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [46]; 32/2021. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [96]; 20/2024. (XI. 28.) AB határozat, Indokolás [58]. Ez utóbbi határozat elemzését – különösen a hozzá fűzött párhuzamos indokolásokra – lásd: MÁRKI–PATYI [megjelenés alatt].

⁶ 1/2013. (I. 7.) AB határozat, Balsai István különvéleménye [153]; 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Pokol Béla párhuzamos indokolása [116]; 3024/2015. (II. 9.) AB határozat, Indokolás [63].

⁷ 6/2015. (II. 25.) AB határozat, Indokolás [70], Pokol Béla különvéleménye.

⁸ 6/2015. (II. 25.) AB határozat, Indokolás [170], Lenkovics Barnabás különvéleménye.

⁹ Magyarország Alaptörvényének hetedik módosítása az 1. cikkével a Nemzeti hitvallást a „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét” szövegrészt követően egy új szövegrésszel egészítette ki, miszerint: „Valljuk, hogy a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk védelmezése az állam alapvető kötelessége.” Az Alkotmánybírószág ezért már egy 2019. évi határozatában úgy fogalmazott, hogy „Magyarország a hetedik alaptörvény-módosítással a Nemzeti hitvallás *jelenleg* tizenkilencedik fordulatában a magyar szuverenitás és alkotmányos identitás védelmét egyértelmű és meghivatkozandó követelménnyé tette.” {3/2019. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [46] – kiemelés: P. A}.

¹⁰ Takács Albert idézett tanulmánya is kétféle sorszámozás szerint azonosítja be az általa vizsgált tételmondatot: „A Nemzeti hitvallás sorrendben 16. értékmegvallása – összességében 18. mondata – [...]” Lásd: TAKÁCS 2019: 321.

3. Viszonylag hamar megjelenik a *deklarációk* elnevezés¹¹ (a 27. pedig a záró deklaráció),¹² majd az *elvek*,¹³ *előírások* és az *érték-kinyilatkoztatások* kifejezés is. Lehet, hogy nem tudatosan, de van olyan alkotmánybíróági határozat, amely *rendelkezésekként* hivatkozik a Nemzeti hitvallás idézett szövegeire.¹⁴ Olyan határozat is született, amelyben egyszerűen a Nemzeti hitvallás adott *pontjára* hivatkozva állapít meg valamit az Alkotmánybíróság.¹⁵

Azt, hogy a Nemzeti hitvallás szövege rendelkezésekből áll, amelyeknek van egyfajta *normatív* ereje, mutatja, hogy az AB már alapított rá döntést, azaz határozati rendelkező részt, amikor a 27/2013. (X. 9.) AB határozatban „az Alaptörvény II. cikke és XVI. cikke (4) bekezdése alapján – és ezeket a Nemzeti hitvallással összhangban értelmezve – alkotmányos követelményként” állapította meg a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény egyes rendelkezéseinek értelmezését. Az alkotmányos követelménynek a Nemzeti hitvallásból való eredeztetését az Indokolás is megerősíti (Indokolás [25]).¹⁶

Egyértelművé tette az Alkotmánybíróság ugyanakkor azonban azt is, hogy a Nemzeti hitvallás „rendelkezései”, pontosabban abban a konkrét ügyben megjelölt rendelkezései annak ellenére nem tartalmazznak alapjogot, így *alkotmányjogi*

¹¹ A deklarációk kifejezést mind a mai napig alkalmazza az Alkotmánybíróság, lásd például legutóbb: 3026/2025. (I. 21.) AB végzés, Indokolás [7], [11].

¹² 3026/2025. (I. 21.) AB végzés, Indokolás [188], Pokol Béla különvéleménye.

¹³ 27/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [23].

¹⁴ A 16/2015. (VI. 5.) AB határozat az Indokolás [88] bekezdésében felidézi az Alaptörvény Nemzeti hitvallása egyik mondatát, amely szerint „vállaljuk, hogy örökségünket, [...] a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.” Az Indokolás [91] bekezdésében így utal erre vissza: „Az idézett rendelkezések alapján látható, hogy az Alaptörvény nem csupán megőrizte az egészséges környezethez való alkotmányos alapjog védettségi szintjét, hanem az Alkotmányhoz képest e tárgykörben lényegesen bővebb rendelkezéseket is tartalmaz. Az Alaptörvény ezáltal az Alkotmány és az Alkotmánybíróság környezetvédelmi értékrendjét és szemléletét tovább is fejlesztette. Az alaptörvényi rendelkezéseknek a mai körülmények közötti értelmezése, tartalmi kifejtése az Alkotmánybíróság feladata.” Rendelkezésként említi az idézett tételeket a 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, Indokolás [12] bekezdése is.

¹⁵ 8/2016. (IV. 6.) AB határozat, Indokolás [44].

¹⁶ Az Alkotmánybíróság mindezt az Alaptörvény XVI. cikk (4) bekezdése szerinti szülőtartási kötelezettség értelmezése során bontotta ki. Lásd: T. KOVÁCS – TÉGLÁSI 2019: 167; TÉGLÁSI 2019: 300–301, 306, 309–310.

panasz rájuk közvetlenül *nem alapo*zható,¹⁷ hogy három erősen normatív jelleggel, azaz „alapjogszerűen” megfogalmazott mondatról van szó.¹⁸

II.

1. A Nemzeti hitvallás „hivatalos”, az alkotmányozói szándék szerinti rendeltetése az, hogy az Alaptörvény más szabályainak értelmezési kerete legyen.¹⁹ Nyilvánvaló, hogy az AB legtöbb határozatában ilyenként, általános értelmezési keretként hivatkoznak rá. De ez a hivatkozás nem mindig csak általános, hanem gyakrabban konkrét, az adott, a vizsgálatba bevont alkotmányos (alaptörvényi) rendelkezés *konkrét* értelmének kibontásához hívja fel vagy olykor csak említi meg az Indokolás a Nemzeti hitvallás egy-egy mondatát. Ennél erősebb kapcsolatot fedez fel, és bont ki az a határozat, amely szerint a Nemzeti hitvallás hivatkozott mondata lényegében további két *alkotmányos jogot alapoz meg*. Az adott értelmezést felvezető mondat még „deklarációról” beszél: „A Nemzeti hitvallás deklarálja, hogy: »népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.«” De rögtön ez után kijelenti, hogy „[e]nnek értelmében a demokratikus jogállammal szembeni elvárás, hogy polgárai számára biztosítsa a tisztességes eljárást, amelynek során az eljáró szerveknek részrehajlás nélkül, azaz pártatlanul és ésszerű határidőn belül kell döntenieük”. Az állammal szembeni elvárást tehát *magából a Nemzeti hitvallásból* vezeti le a határozat. Az érvelés folytatásában megállapítja:

„Az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdése a hatósági ügyintézés során biztosítja, hogy a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn

¹⁷ 26/2013. (X. 4.) AB határozat, Indokolás [186], és ezt követően számos visszautasító végzésben, egészen napjainkig, lásd legutóbb például: 3439/2023. (X. 25.) AB végzés, Indokolás [10]; 3170/2024. (V. 10.) AB végzés, Indokolás [23]; 3370/2024. (X. 8.) AB végzés, Indokolás [21]; 3441/2024. (XI. 28.) AB végzés, Indokolás [15].

¹⁸ „Valljuk, hogy a közösség erejének és minden ember becsületének alapja a munka, az emberi szellem teljesítménye. [...] Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése. [...] Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.”

¹⁹ Lásd az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdését: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”

belül hozzák meg döntésüket. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése pedig a bírósági eljárásokkal szemben fogalmazza meg követelményként a pártatlanságot, a tisztességes és nyilvános eljárást, valamint a jogviták ésszerű határidőn belüli elbírálását.”²⁰

Hasonló erejű vagy jellegű *megerősítő hivatkozás* jelenik meg egy másik határozatban. Itt az információs szabadság és a véleménynyilvánításhoz való jog kapcsolatának áttekintése közben az Alkotmánybíróság azt állapítja meg:

„[A] véleménynyilvánításhoz való jog biztosítása mellett, illetve azon keresztül a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való alapvető jog végeredményben a Nemzeti hitvallás azon pontja érvényre juttatását is szolgálja, mely szerint »[v]alljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi«. »Ennél fogva a polgárait szolgáló demokratikus állam működésének egészével, általánosságban a közfeladatok ellátásával kapcsolatos alaptörvényi követelmény tehát az átláthatóság és a közélet tisztasága, valamint a közügyek méltányos, visszaélés és részrehajlás nélküli intézése« {21/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [33]}». Az információs szabadság alkotmányos funkciója tehát az állam demokratikus működésének a garantálása. A közhatalom-gyakorlás nyilvánossága, illetve szélesebb értelemben véve a közügyek átláthatósága kétségtől elöl feltétele más alapjogok (véleménynyilvánítás, közösségi döntéshozatalban való részvétel) gyakorlásának, illetve a hatékony állami működés egyik biztosítékának is tekinthető.”²¹

2. Ezekre az értelmezésekre jellemző a Nemzeti hitvallásból kiinduló, azaz az Alaptörvény más rendelkezése felé irányuló értelmezés, de arra is van példa, hogy az értelmezés nem a Nemzeti hitvallás felől, hanem *a felé irányul*, azaz éppen a bevezetőt, a preambulomot teszi a normaszöveg integráns részévé. Ennek kell tekintenünk azt, amikor az AB leszögezi: a demokratikus jogállam tétel²² (amely az Alaptörvény tétele, számozott normaszövegében található)

²⁰ 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [56].

²¹ 8/2016. (IV. 6.) AB határozat, Indokolás [43].

²² Szándékosan nem a jogállamiság kifejezést használom. A jogállam és a jogállamiság fogalom használatához, a jogállamiság kifejezéssel kapcsolatos éles kritikához, és természetesen nemcsak ezek miatt, érdemes Takács Albert kitűnő tanulmányát kézbe venni, áttekinteni (TAKÁCS 2023). Írásában

részét képezi a Hitvallás határozatban hivatkozott mondata. Az Alkotmánybíróság általában az alapvető jogok és különösen is indítványozó alapvető joga sérelmének orvosolásával összefüggésben hangsúlyozza:

„Magyarország demokratikus jogállam [B] cikk (1) bekezdés]. A demokratikus jogállamiság azonban nem csak a közhatalom forrására és a hatalomgyakorlás útjára utal [(3) és (4) bekezdés], hanem a közhatalom gyakorlásának módjára is: »Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeit méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi« (Nemzeti hitvallás). A közhatalmat gyakorló szervezetnek a feladatellátásuk során a fenti elvekre tekintettel, alapvető jogok védelmének elsőrendű szempontját figyelembe véve kell eljárniuk. (I. cikk)”²³

3. Mint említettem, a Nemzeti hitvallás gyakran szerepel alkotmánybírák *párhuzamos* indokolásaiban és *különvéleményeiben* is. Majdnem ugyanannyi (ha nem több) alkalommal, mint a (többségi) határozatok indokolásaiban. Érdemes ezen hivatkozások és értelmezések közül kiemelni Pokol Béla alkotmánybírónak egy 2014-ben kiadott különvéleményét, amelyben a már addigra többször megfogalmazott felfogást összegzi a Hitvallás alkotmányos szerepéről, mondhatni annak jelleméről:

„Az alkotmányozó hatalom az Alaptörvény tárgyköreinek sorrendjével – és ezek elkülönítésének még az eltérő jelölés és számozás szimbolikus erejével való megerősítésével is – egy világos normahierarchiát hozott létre az Alaptörvényben, hogy az alaptörvény-értelmezést orientálja. Az Alaptörvény élén álló Nemzeti Hitvallás értékkinyilatkozásai és elvei az egész Alaptörvény szellemiségét fekteti le, melynek kiemelkedő státusára az R) cikk még azzal is utal, hogy ezt az Alaptörvény értelmezésének bázisává teszi. Az ezt követő Alapvetés az Alaptörvény egyes intézményeinek és az egész jogrend intézményi értékeit és

Takács professzor egyenesen úgy fogalmaz: „A nálunk rendszeresen használt »jogállamiság« elnevezésnél viszont nem sok idegesítően szerencsétlenebbet ismerek, ez a fogalomból képzett további fogalom ugyanis semmi sajátosságot nem jelöl, így akkor is szószátyár értelmetlenség, ha apologetikusan használjuk és akkor is, ha kritikai értelemben. Reménykedjünk, hogy a jog fogalmára nem húzzák rá hamarosan a »jogiság« másodiknak szánt jelentésrétegét!” A jogállamfogalom történeti kialakulása, meggyökeresedése kapcsán áttekintő történeti munkaként lásd: SZABADFALVI 2023. Modern kori használatára és átalakulására: VARGA ZS. 2015.

²³ 35/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [47].

jellemzőit fekteti le, melyek megadják a keretet a következőkben található alaptörvényi rendelkezések értelmezésére. [...] A sorrendben következő Szabadság és Felelősség című fejezet római számmal jelölt alapvető jogai és kötelezettségei, melyek az egyes emberek felé kerültek rögzítésre, mindig csak az Alaptörvény Nemzeti Hitvallása és az Alapvetés intézményi keretei között értelmezhetők ugyanúgy, mint azt ezt követő államszervezeti fejezet arab számmal jelzett rendelkezései is.”²⁴

Bár ez a felfogás a maga egészében ugyan *expressis verbis* nem vált (még) többségi állásponttá, az előzőekben említett és idézett alkotmánybíróági határozatokból egyrészt kirajzolódik egy nem szokványos preambulum, egy rendhagyó bevezető rész képe. Másrészt a véleménynyilvánításhoz és az emberi méltósághoz való jog kollíziója kapcsán az Alkotmánybíróág legújabb gyakorlata – szemben a korábbi, még az Alkotmányon alapuló, a véleménynyilvánításhoz való jog kiemelt szerepét hangsúlyozó jogértelmezéséhez képest²⁵ – egyebek mellett épp a Nemzeti hitvallás emberi méltóságot kiemelő státuszára alapozva fogalmazta meg az emberi méltósághoz való jog (f) első (bb) rendűségét a véleménynyilvánításhoz való joggal szemben.²⁶

²⁴ 14/2014. (V. 13.) AB határozat, a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvénynek a családi pótlékról szóló szabályaival kapcsolatos, mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapításáról, Pokol Béla alkotmánybíró különvéleménye, Indokolás [64].

²⁵ Az Alkotmánybíróág már a 30/1992. (V. 26.) AB határozatában kimondta, hogy a szabad véleménynyilvánítás joga a kommunikációs alapjogok „anyajoga”; abból vezethető le többek között a sajtószabadság alapjoga is. Az Alkotmánybíróág kifejtette, hogy az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja és védi, tekintet nélkül annak tartalmára. A határozat megállapította, hogy a véleményszabadság kiemelt szerepe folytán a vele szemben mérlegelendő jogokat korlátozóan kell értelmezni. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167; 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992, 227; 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, ABH 2011, 478, 503; majd az Alaptörvény hatálybalépését követően ezt megerősítette („A szabad véleménynyilvánításhoz való jog kitüntetett helyet foglal el az Alaptörvény alapjogi rendjében”) a 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [39]–[40]; 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [25]. A véleménynyilvánítás alapjoga tehát az Alkotmánybíróág gyakorlata alapján kiemelt helyet foglal (t) el az alapjogok és demokratikus alkotmányos értékek között. Lásd: GÁVA–SMUK–TÉGLÁSI 2017: 75. A véleménynyilvánításhoz és az emberi méltósághoz való jog viszonyának további elemzését lásd: TÉGLÁSI 2015.

²⁶ „Az alapjogok között is kiemelkedő súlya van az emberi méltósághoz, a méltó emberi élethez való jognak. Az Alaptörvény értékrendjének középpontjában az emberi méltóság áll.” „Az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése alapján az Alaptörvény rendelkezéseit a Nemzeti hitvallással összhangban kell értelmezni. A Nemzeti hitvallás szerint »[v]alljuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság«. A Nemzeti hitvallás, valamint az R) cikk együttes értelmezése alapján tehát az emberi méltóságot

4. A magam részéről a Hitvallás egyes mondatait *tételeknek*, kicsit bővebben *tételmondatoknak* tekintem, érdemes lenne ezeket egységesen ekként hivatkozni mind a joggyakorlatban, mind a szakirodalomban. Ez nem szokványos elnevezés alkotmányos rendelkezések tekintetében, de kétségtelen, hogy a Nemzeti hitvallás mint alkotmánypreambulumban is *meglehetősen rendhagyó*. Eddig az egyes szövegrészekről volt szó, de itt van maga az *elnevezése* is, amely egyben önmeghatározás: nem egyszerűen bevezető rendelkezésekről van szó, hanem hitvallásról, még hozzá a nemzet hitvallásáról. Már önmagában a cím is a Hitvallás sajátos funkciójára utal, arra a szerepre, amelyet a szövegnek be kell töltenie. Önmagában a címből nyilvánvaló, hogy „a szöveg ezen része másként olvasandó, mint a normaszöveg: úgy kell tekinteni, mint egy kvázi-vallásos vagy -irodalmi szöveget”.²⁷ Emellett mind a hossza, mind a szerkezete, mind a tartalma jelentős mértékben megkülönbözteti a modern alkotmányok bevezetőitől. Természetesen nincs olyan elvárás, hogy az alkotmányoknak feltétlenül hasonlítaniuk kell egymásra, az eltérések ellenére furcsa módon mégis rengeteg dolog közös bennük.

Annak ellenére, hogy a fentiekben vázlatosan felidézett alkotmánybíróági és alkotmánybírói (vö.: párhuzamos és különvélemények) értelmezés elsősorban normatív szöveggént tekint rá, *szövegtípusát* tekintve mind tónusában, mind *tematikájában* sok mindent átvesz a *Himnusból* és a *Szózatból*, Horkay Ferenc szerint olyannyira, hogy

„e szöveg jobban hasonlít a nemzeti költészet klasszikusaihoz, mint más alkotmányok preambulumaihoz. [...] Olyan szövegtípusról van szó, amely allegorikusan és retorikusan kívánja kifejteni hatását, s ennyiben élesen eltér a ma uralkodó jogi szövegtípusoktól. Ezért látjuk igazoltnak azt, hogy eltérő értelmezési stratégiát követel meg, mint az Alaptörvény többi része, s így automatikus (tehát a műfaji sajátosságokra vak) felhasználása az alkotmány értelmezése során bizonyosan elhibázott lesz.”²⁸

az alkotmányozó megkülönböztetett jelentőséggel ruházta fel, amely áthatja az Alaptörvényt, így a jogrendszer egészét.” 19/2024. (XI. 11.) AB határozat, Indokolás [41]–[42].

²⁷ HORKAY 2012: 293.

²⁸ HORKAY 2012: 294. Horkay is felhívja rá a figyelmet, hogy ezt a „hagyománytörténeti összefüggést explicitte is teszi az Alaptörvény (és a Nemzeti hitvallás) mottója, mely Kölcsey művének első sorát veszi kölcsön (mégpedig idézőjel nélkül, és felkiáltójellel, az elhagyásokat nem jelezve): »Isten, áldd meg a magyart!«”. Horkay szerint „ez magyarázza, hogy hosszabbnak bizonyult minden korábbi

5. Reménykedem, hogy az olvasók is úgy gondolják, hogy a kommentár megfelelt a normaszövegtől eltérő értelmezés kihívásának, amikor a Nemzeti hitvallás egyes mondatainak értelmezésére vállalkozó tanulmányokat sorakoztat föl. Kérdés persze, hogy egy alkotmány bevezetője, preambuluma értelmezhető-e önmagában, a tételes normaszöveg nélkül. Természetesen nem. Ahogyan az alkotmánybíróági értelmezésben is gyakran összekapcsolódnak, a tanulmányok szerzői is törekedtek arra, hogy (amennyiben az lehetséges) a Hitvallás egyes tételmondatait összekapcsolják az Alaptörvény cikkelyekbe szedett szabályaival. Ez az összekapcsolás azonban magából az Alaptörvényből is következik, hiszen éppen annak értelmezési cikke, az R) cikk rendeli el a Nemzeti hitvallás értelmezési keretként való alkalmazását az alaptörvényi rendelkezések tartalmának kifejtésekor. Ha tetszik, ezzel maga az Alaptörvény teszi szükségessé a Hitvallás önálló értelmezését, a benne foglalt sorok tartalmának minél mélyebb és minél rétegeztebb megállapítását.

6. A Kommentárban szereplő tanulmányok azonban sokkal többet adnak, mint egyszerűen az alaptörvényi értelmezési keret erősítése, pontosítása. Hiszen a Hitvallás egyes mondatai is *mélyebbre nyúlnak* időben és térben is a magyar államiság és társadalom szövetébe, mint amennyire egy-egy alkotmányos jog vagy alapérték tartalmának megállapításához szükséges lenne. Az alkotmány-preambulumok szokásos funkciójaként megjelölhető ünnepélyes deklaráció, egyfajta normatív tartalom és a szuverenitási kérdések kezelése²⁹ a Nemzeti hitvallásban is jelen van, amint erre az előzőekben vázlatosan utaltam is. Ez a szöveg a maga poétikus jellegével, historizáló stílusával messzebbre mutat, időben is, de nemcsak a múlt irányába. Magát, az általa bevezetett és értelmezési keretbe foglalt Alaptörvényt a folyton változó idő múlt és jövő közötti *jelenbeli metszéspontjába* helyezve, összetartó erővel ruházza fel, hiszen a Nemzeti hitvallás azt is kimondja, hogy az Alaptörvény „szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között”. Amint az Alkotmánybíróság is felhívja a figyelmet rá:

„[A] jelen kormányzatok által hozott döntések kihatással vannak a későbbi nemzedékekre is, ezért a jelen kormányzati, illetőleg jogalkotói döntéseknek az eljövendő nemzedékek érdekeire is tekintettel kell lenniük. Mindez pedig

preambulumnál: működését, így hosszúságát és szerkezetét is, e műalkotás-jelleg határozza meg”.
HORKAY 2012: 293.

²⁹ VÖRÖS 2011: 23.

egyben azt is jelenti, hogy a Nemzeti Hitvallás idézett rendelkezése az Alaptörvény egésze számára rögzít egy olyan értelmezési keretet, mely általános jelleggel követeli meg a jelen szükségleteinek értékelésével egyidejűleg, azzal azonos súllyal a jövő generációk érdekeinek figyelembevételét is.”³⁰

III.

Az általános megfontolások után a következőkben a Nemzeti hitvallásnak két tézismondatára térek ki. Ez a két, már korábban idézett tételmondat a következőket tartalmazza: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”; és: „Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.” E két tételre vonatkozóan Erdős Csaba és Takács Albert kommentárbeli tanulmányait alapul véve³¹ kirajzolható a kiemelkedő jelentőségű állami végrehajtó hatalmi tevékenységként azonosítható és az alapvető alkotmányos értékek megvalósításában kulcsszerepet játszó közigazgatás és a Nemzeti hitvallás értékrendelkezéseinek néhány összefüggése.

1. A jó élet, a biztonság és a rend kérdése. A Nemzeti hitvallás szerint: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése.”

Takács Albert ennek a tételmondatnak az elemzése során abból az alapvetésből indul ki, amely szerint a Nemzeti hitvallás az Alkotmányhoz képest eleve más értékeket és emberképet közvetít. A Nemzeti hitvallás 16. érték-megvallása a polgár és az állam közös céljait fogalmazza meg, amelyek a jogállam fogalmát előzetes tartalommal töltik meg. A Nemzeti hitvallás jogállama nem a formális jogállamra épül, hanem a materiális jogállamra, amely feltételezi, hogy léteznek olyan értékek, amelyek a közösséget, illetve magát

³⁰ 13/2018. (IX. 4.) AB határozat, Indokolás [12], az idézett „rendelkezés”: „Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.”

³¹ ERDŐS 2019; TAKÁCS 2019.

az államot szervezik és integrálják. A Nemzeti hitvallásban kifejezett közösségi elv azt jelenti, hogy a polgár és az állam nem egymás ellenfelei, hanem közösséget alkotnak. Takács szerint a Nemzeti hitvallás azáltal, hogy a polgár és az állam céljainak azonosságát deklarálja, egyúttal azt is rögzíti, hogy létezik közösség a polgárok és az állam között.

A Nemzeti hitvallás által megfogalmazott közös cél a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése, amelyek nem új keletű fogalmak. A „jó élet” fogalma már az antik görög politikai filozófiában is megjelent. A „biztonság” Locke elméletéhez kapcsolt fogalmát liberális alkotmányos biztonságnak, a Hobbes nézeteihez igazíthatót pedig abszolutista alkotmányos biztonságnak tekinthetjük.³² A „rend” mint a Nemzeti hitvallásban a polgár és az állam harmadik közös célja a korai filozófiai gondolkodásban a lét fogalmához tartozó belső tulajdonság volt. A „szabadságnak” mint a közös célok záróelemének az értelmezését pedig napjainkban eltérő módon befolyásolja a liberális és a konzervatív hagyomány.

2. A népuralom megközelítése. A Nemzeti hitvallás másik, a közigazgatásra vonatkozó értékrendelkezései szempontjából legrelevánsabb tételének azt tekinthetjük, miszerint: „Valljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi.”

Erdős Csaba idézett tanulmányában e tételmondat elemzését azzal kezdi, hogy a népuralom (népszuverenitás, demokrácia) elvének története az ókori görög poliszokig nyúlik vissza.³³ A demokratikus berendezkedés alapvető feltétele a részvételi jogok egyenlősége, az egyenlőség értéke pedig e klauzula által is megjelenik a Nemzeti hitvallásban – még ha csak közvetetten is, e tételmondat értelmezése révén.

A Nemzeti hitvallás eme tétele szoros korrelációban áll az ezt megelőzővel,³⁴ amely a (köz)jóra törekvés körülírásának is tekinthető. Az Alaptörvény emberképével az aktív, felelősségteljes egyén áll összhangban, aki nem az államtól várja a problémáinak megoldását, hanem saját magát és közösségéért vállal

³² Hobbes és Locke elméletét – különösen a tulajdonhoz való joggal összefüggésben – részletesen elemzi TÉGLÁSI 2008.

³³ A népszuverenitás elvéről átfogóan lásd: CSERNY–TÉGLÁSI–HALÁSZ 2013.

³⁴ Lásd az előző alfejezetben már ismertetett tételmondatot, miszerint „[v]alljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése”.

felelősséget. Ez olvasható ki az Alaptörvény O) cikkéből, illetve a Nemzeti hitvallás más részeiből egyaránt.

A Nemzeti hitvallásnak e klauzuláját, miszerint az állam a polgárok ügyeit „méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi”, összefoglalóan jó ügyintézésnek is nevezhetjük. A jó ügyintézés mint érték, illetve alapjog a polgári alkotmányfejlődés eredményeként alakult ki. A jól ügyintéző állam a joghoz kötött állam, amelynek ügyintézése az önkénynek nem juttat teret. A tisztességes eljárás alapelemei a magyar jogrendszerben már a polgárosodás időszakában megjelentek. Mindezt maga az Alkotmánybíróság is megerősítette.³⁵

A jó ügyintézés minimumstandardjait ma már nemzetközi szerződések is emberi jogként biztosítják, a „megfelelő ügyintézéshez” való alapjogot pedig az Európai Unió Alapjogi Chartájának 41. cikke nemcsak deklarálja, hanem annak tartalmát ki is bontja, ami a Nemzeti hitvallás ezen tételének értelmezéséhez is alapul szolgálhat.

Abból, hogy „népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi”, következik, hogy a szolgáló és „jól ügyintéző” állam ideáljai (minimum)feltételeit képezik a népuralomnak.

Ez a tételmondat az alkotmánybíróági határozatok többségi indokolásában több alkalommal megjelent már,³⁶ de párhuzamos indokolás³⁷ is hivatkozott már a Nemzeti hitvallás e részére. A 35/2014. (XII. 18.) AB határozatban az Alkotmánybíróság összekapcsolta a népuralmat a szolgáló állam és a jól ügyintéző – és emiatt az alapjogokat érvényesítő – állam követelményeivel, és absztrahálva ezen értékeket a demokrácia, népuralom kiterjesztő értelmezése mellett foglalt állást. E keretek között a demokrácia jogállami korlátai – köztük a többségi akaratot megtörő alapjogok érvényesítése – válnak hangsúlyossá.

³⁵ „A polgári átalakulást konstituáló törvények sorában a nagy eljárásjogi kódexek (1868. évi LVI. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában, a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk, a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXII. törvénycikk) mindegyike biztosította a bírósághoz fordulás jogát, a bírák pártatlanságát és függetlenségét a kizárási és összeférhetetlenségi szabályokon keresztül, valamint a jogorvoslathoz való jogot. A jelenleg alaptörvényi és alapelvi szinten szabályozott tisztességes eljáráshoz való jog tehát elemeiben jelen volt a chartális alkotmány előtti magyar jogrendszerben is.” 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [57].

³⁶ 21/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [33]; 21/2014. (VII. 15.) AB határozat, Indokolás [56]; 29/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [35]; 35/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [47]; 3056/2015. (III. 31.) AB határozat, Indokolás [11]; 3484/2022. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [47]; 3313/2023. (VI. 21.) AB határozat, Indokolás [47].

³⁷ 3023/2016. (II. 23.) AB határozat, Varga Zs. András párhuzamos indokolása.

Varga Zs. András a 3023/2016. (II. 23.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában a Nemzeti hitvallás népuralom-klausuláját a jogbiztonság – azaz áttételesen a jogállamiság – korlátjaként értelmezte.³⁸

Mint már utaltunk rá, az Alkotmánybíróság a közérdekű adatok nyilvánosságával kapcsolatos alaptörvényi rendelkezések értelmezése során többször is támaszkodott a Nemzeti hitvallás vizsgált tételére.³⁹

A Nemzeti hitvallás e tételmondata, valamint a tisztességes hatósági eljáráshoz való jog közti kapcsolat gyakorlatilag nyilvánvaló: az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdés szerinti tisztességes eljárás a Nemzeti hitvallás méltányos és visszaélésmentes eljárásideáljának feleltethető meg, ez a XXIV. cikk azonban az észszerű időn belüli eljárás követelményét tételesen is tartalmazza, ami a hitvallás vizsgált tételmondatából csak (kiterjesztő) jogértelmezés útján vezethető le.

Erdős Csaba kérdésként veti fel, hogy a Nemzeti hitvallás jól ügyintéző államának képe vajon az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglalt, a közigazgatási hatósági eljárásokon kívüli eljárásokra vonatkozó értelmezése során is alkalmazható-e. A Nemzeti hitvallásba foglalt „ügyintézés” kifejezés ugyanis elsősorban a közigazgatáshoz, a közigazgatási, hatósági tevékenységekhez kötődik.

Az Alkotmánybíróság a 21/2014. (VII. 15.) AB határozatban az „ügyintézés” tágabb értelmezése mellett foglalt állást, így a Nemzeti hitvallás vonatkozó részét valamennyi eljárási természetű alapjog értelmezési segédleteként tételezte. A Nemzeti hitvallás e klausulája – szellemi-filozófiai alapot szolgáltatva – leginkább megerősíti a tisztességes eljáráshoz való jog kiemelkedő jelentőségét, így ennyiben az ezen alapjog legtöbb elemét még különleges jogrend időszaka alatt is korlátozhatatlannak tételező 54. cikk (1) bekezdésével is rokonítható.

3. Abban a reményben zárom soraimat, hogy az Alaptörvény Nemzeti hitvallásának a legújabb alkotmánybírósági gyakorlatra is kitekintő *ismételt átfogó*

³⁸ Eszerint „a jogbiztonság immár nem mindenek fölött érvényesítő elvként, hanem az Alaptörvény más, materiális szabályaival együtt határozza meg a magyar alkotmányosságot. Ezt erősíti a Nemzeti hitvallás másik fordulata is, amely szerint »[v]alljuk, hogy népuralom csak ott van, ahol az állam szolgálja polgárait, ügyeiket méltányosan, visszaélés és részrehajlás nélkül intézi«”. Ez az álláspont a 34/2014. (IX. 30.) AB határozat többségi indokolását, az egymással ellentétbe kerülő demokrácia és jogállamiság képét idézi.

³⁹ 12/2013. (VII. 19.) AB határozat, Indokolás [32]–[33]. A 29/2014. (IX. 30.) AB határozat, valamint a 3056/2015. AB határozat indokolása is felhívja a 21/2013. (VII. 19.) AB határozat fent idézett részeit, így a közérdekű adatok nyilvánossága és a vizsgált tételmondat közti szoros összefüggés az alkotmánybírósági gyakorlatban „kijegcecsedni látszik”. ERDŐS 2019: 357.

jellemzése – ezúttal két tételmondat értelmezésének közelebbi megvizsgálásával – alapot, okot vagy legalább példát szolgáltathat arra, hogy alkotmányunk rendhagyó preambuluma üzeneteinek, jelentéseinek és legfőképpen érték-kategóriáinak az alkotmányjogi (közjogi) érvelésben való megjelenítését a szakmai diskurzus témái közé emelje.

IRODALOMJEGYZÉK

- CSERNY Ákos – TÉGLÁSI András – HALÁSZ Iván (2013): Népszuverenitás és népképviselet. In CSERNY Ákos (szerk.): *Alkotmányjog*. Budapest: Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, 119–142.
- ERDŐS Csaba (2019): A népuralom újszerű megközelítése a Nemzeti hitvallásban. In PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 347–360.
- GÁVA Krisztián – SMUK Péter – TÉGLÁSI András (2017): *Az Alaptörvény értékei. Tudástár*. Budapest: Dialóg Campus.
- HORKAY Ferenc (2012): A Nemzeti hitvallásról. In JAKAB András – KÖRÖSÉNYI András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol. Politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*. Budapest: MTA TK Politikatudományi Intézet – ÜMK.
- MÁRKI Zoltán – PATYI András (megjelenés folyamatban): Álláspont s nézőpont a szuverenitás és alkotmányos önzönosság fogalmaihoz. In HALÁSZ Iván (szerk.): *Emberök, jogok, intézmények. Alkotmányelméleti töprengések a hetvenéves Takács Albert tiszteletére*. Budapest: Ludovika.
- PATYI András szerk. (2019): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus.
- SZABADFALVI József (2023): *A jogállam a jogeszmé megvalósítását célzó intézmény. Jogállam-konceptiók Magyarországon a 20. század közepéig*. Budapest: Gondolat.
- T. KOVÁCS Júlia – TÉGLÁSI András (2019): Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. A Nemzeti hitvallás környezet- és természetvédelmi tárgyú rendelkezései. In PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 165–183.
- TAKÁCS Albert (2019): Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése. In PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 319–346.
- TAKÁCS Albert (2023): A közigazgatás jogszerűsége a mai államban. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 13(3), 35–56.

- TÉGLÁSI András (2008): A tulajdon alkotmányos védelmének kialakulása. *Jogtudományi Közlöny*, 63(7–8), 361–374.
- TÉGLÁSI András (2015): Véleményszabadság vs. emberi méltóság. Egy rejtélyes alaptörvény-módosítás nyomában. *Acta Humana*, 3(6), 25–47. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/actahumana/article/view/2555/1824>
- TÉGLÁSI András (2019): „Valljuk az elesettek és a szegények megsegítésének kötelességét” – avagy a Nemzeti hitvallás szociális töltetű rendelkezése(i). In PATYI András (szerk.): *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 291–317.
- VARGA Zs. András (2015): *Eszményből bálvány? A joguralom dogmatikája*. Budapest: Századvég.
- VÖRÖS Imre (2011): Preambulumot az Alkotmányhoz – de melyet? In LAMM Vanda – MAJTÉNYI Balázs – PAP András László (szerk.): *Preambulum az alkotmányokban*. Budapest: CompLex, 23–31.

